

IQTISODIYOTNING O‘SISHGA TA‘SIR QILUVCHI OMILLAR VA
ULARNING JAMIYATDAGI O‘RNI.

Jabborov Adhamjon Bahrom o‘g‘li

Kadastr agentligi huzuridagi “Geoinnovatsiya markazi” davlat unitar korxonasi
bo‘limi boshlig‘i

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti 1-kurs magistranti

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 04.06.2026

Revised: 05.06.2026

Accepted: 06.06.2026

KALIT SO‘ZLAR:

ijtimoiy tenglik,
adolat, iqtisodiy o‘shish,
daromad taqsimoti,
inson kapitali, barqaror
rivojlanish.

Ushbu maqolada ijtimoiy tenglik va iqtisodiyotning o‘shishga ta‘sir qiluvchi omillar va ularning jamiyatdagi o‘rni tahlil qilinadi. Daromadlar teng taqsimlanishi, inson kapitaliga investitsiya va ijtimoiy barqarorlik iqtisodiy o‘shishning muhim omillari sifatida ko‘rib chiqiladi.

Maqolada shuningdek, ijtimoiy adolatni oshirish orqali barqaror iqtisodiy o‘shishga erishish yo‘llari ham ko‘rsatib o‘tiladi.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda ijtimoiy tenglik va adolat masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ular nafaqat ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlaydi, balki iqtisodiy o‘shishning muhim drayveri hisoblanadi. Adolatli tizimlar iqtisodiy faollikni oshiradi, kambag‘allikni kamaytiradi va jamiyatda umumiy farovonlikni oshiradi.

I-Ijtimoiy tenglik va iqtisodiy o‘shish.

Ijtimoiy tenglik daromadlar va resurslar teng taqsimlanishini ta‘minlash bilan iqtisodiy barqarorlikka hissa qo‘shadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, daromadlar teng taqsimlanmagan jamiyatlarda iqtisodiy o‘shish sekinlashadi. Tenglik darajasi yuqori bo‘lgan mamlakatlarda esa iste‘mol darajasi oshadi, kichik va o‘rta biznes rivojlanadi.

Ijtimoiy tenglik va adolat iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlovchi poydevor bo‘lib, aholining ta‘lim, sog‘liqni saqlash va resurslardan teng foydalanishini ta‘minlash orqali barqaror rivojlanishga olib keladi. Adolatli taqsimot va teng imkoniyatlar (ayniqsa, ta‘limda) inson kapitalini oshiradi, kambag‘allikni kamaytiradi va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlab, uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantiradi.

Ijtimoiy tenglik, barcha fuqarolarga huquq, resurslar va imkoniyatlardan foydalanishda teng sharoit yaratish. Iqtisodiy o‘shish, tovar va xizmatlar ishlab chiqarish hajmining

ko'payishi. Ular birgalikda barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Tenglik ijtimoiy barqarorlikni, o'sish esa moddiy farovonlikni oshiradi.

Ijtimoiy tenglikning mohiyati.

- Imkoniyatlar tengligi - Ta'lim, sog'liqni saqlash va huquqiy himoyadan barcha uchun teng foydalanish.
- Daromadlar taqsimoti - Aholi qatlamlari o'rtasida o'ta keskin farq bo'lmasligi.
- Ijtimoiy himoya - Zaif qatlamlarni qo'llab-quvvatlash.

Iqtisodiy o'sishning mohiyati.

- **Yalpi ichki mahsulot (YaIM) o'sishi** - Davlatda ishlab chiqarilgan tovarlar hajmining oshishi.
- **Yangi ish o'rinlari** - Aholi bandligini ta'minlash.
- **Investitsiyalar** - Texnologik rivojlanish va infratuzilmani yaxshilash.

Tenglik va O'sish o'rtasidagi bog'liqlik.

Ijtimoiy tenglik mavjud bo'lgan jamiyatda odamlarning iqtisodiy faolligi yuqori bo'ladi, bu esa o'z navbatida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

Tenglik bo'lmagan joyda ijtimoiy beqarorlik yuzaga keladi, bu esa iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodiy o'sish, mamlakatda tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar yaratish hajmining oldingi yil (davr)larga nisbatan ko'paygan miqdorda takrorlanishi. Iqtisodiy o'sishni ta'minlash har qanday mamlakat iqtisodiy siyosatining asosiy maqsadi hisoblanadi. Yildan yilga aholi sonining ko'payishi, kishilar ehtiyojlarining mutassil ortib borishi iqtisodiy o'sishni shart qilib qo'yuvchi asosiy sabablardandir. Iqtisodiy o'sish aholi turmush darajasini oshirishga, xalq farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Adolatning iqtisodiy ta'siri.

Adolat iqtisodiy tizimlarda ishonchni oshiradi. Soliq tizimi, huquqiy barqarorlik va korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlar adolatni mustahkamlaydi.

Bu esa investorlar uchun barqaror muhit yaratadi va ichki hamda tashqi investitsiyalarni rag'batlantiradi.

Inson kapitali va teng imkoniyatlar.

Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimidagi tenglik inson kapitaliga investitsiya sifatida iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. O'rta va yuqori darajadagi ta'limga barcha qatlamlar uchun teng kirish imkoniyati mavjud bo'lsa, ishchi kuchining samaradorligi oshadi va innovatsion iqtisodiyot shakllanadi.

1-Rasm tavsiyasi: Ijtimoiy tenglik va adolat itisodiy o'sishga qanday ta'sir ko'rsatadi.

II. Ta'limga kirish imkoniyati va ishchi samaradorligi

Ta'limga kirish imkoniyati va ishchi samaradorligi o'rtasida chuqur aloqa mavjud. Bu ikki omil iqtisodiy rivojlanish va jamiyat farovonligi uchun juda muhimdir.

1. Ta'limga teng kirish imkoniyatlari yaratish.

- Barcha yoshlarda, jumladan, ayollar, kam tahsil olgan yoki ehtiyojmand qatlamlar uchun ta'limga teng imkoniyatlar taqdim etish kerak. Bu xatti-harakat kelajakda sifatli va malakali kadrlarni tayyorlashni ta'minlaydi.

2. Sifatli ta'lim va raqamli texnologiyalar joriy etilishi.

-Modern texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonlarini takomillashtirish, onlayn ta'lim platformalarini rivojlantirish ishchi kuchining bilim va ko'nikmalarini oshirishga xizmat qiladi.

3. Malaka oshirish va uzluksiz ta'lim dasturlari.

-Ishchi kuchining ushbu tahsilga kirishidagi to'siqlarni kamaytirish, malakalarini doimiy ravishda yangilash ularning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

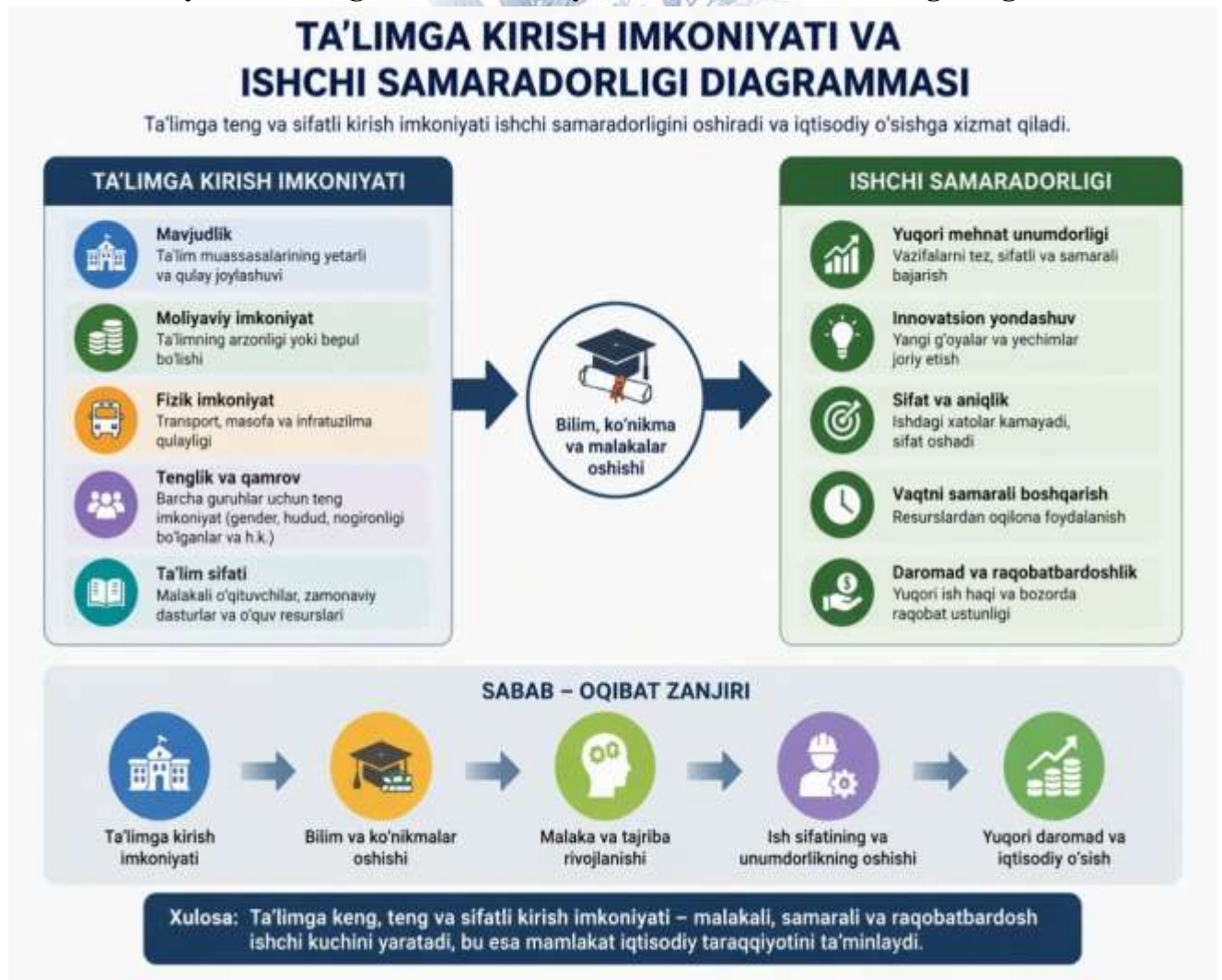
4. Biznes va ta'limning o'zaro hamkorligi.

-Ta'lim muassasalari va ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi hamkorlik oqibatida talabga mos kadrlar tayyorlanadi, bu samaradorlikni oshiradi.

5. Ijtimoiy va iqtisodiy kirish imkoniyatlarini yaxshilash.

- Mehnat bozori va ta'lim sohasidagi teng imkoniyatlar ishchi faollik va iste'dodlarni ushlab qolishga yordam beradi.

2-Rasm tavsiyasi: Ta'limga kirish imkoniyati va ishchi samaradorligi diagrammasi.

III-Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish.

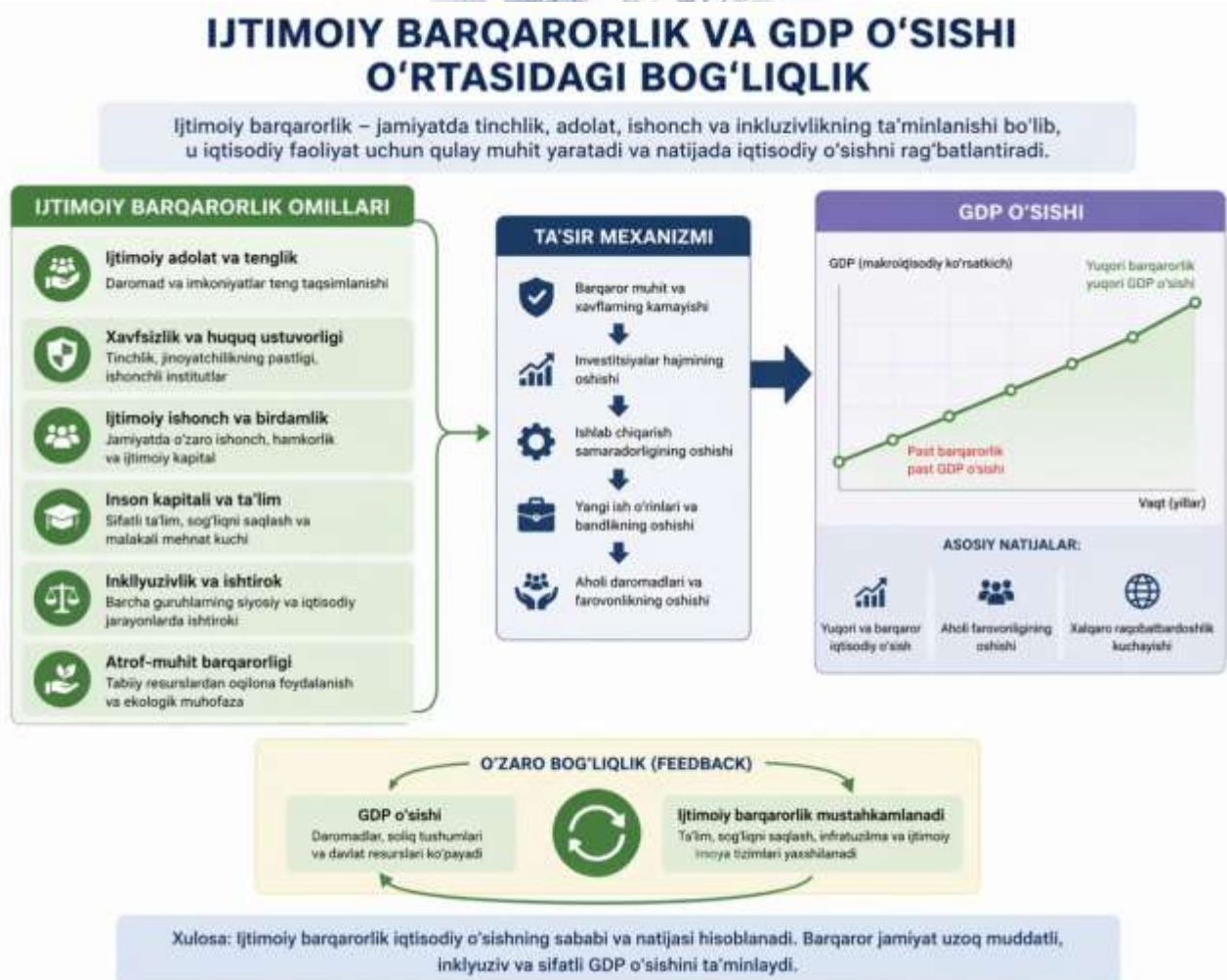
Ijtimoiy adolat va tenglik siyosiy barqarorlikni ham ta'minlaydi. Barqaror jamiyatlarda o'sish sur'ati yuqori bo'ladi, chunki iqtisodiy qarorlar uzoq muddatli istiqbolga yo'naltiriladi. Ijtimoiy adolatsizlik esa notinchlikka olib kelib, iqtisodiy yo'qotishlarni keltirib chiqaradi.

Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlar iqtisodiyot va jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu ikki tushuncha o'zaro bog'liq bo'lib, biri boshqasining muvaffaqiyati va barqarorligiga ta'sir qiladi.

Ijtimoiy barqarorlik, bu jamiyatda ijtimoiy adolatning ta'minlanishi, tenglik, xavfsizlik va jamiyat a'zolari o'rtasida ko'maklashuv mavjud bo'lgan holatdir. Ijtimoiy barqarorlik yuqori bo'lgan jamiyatda ulushli ish o'rinlari, ta'lim imkoniyatlari va ijtimoiy himoya tizimi yaxshi ishlaydi.

Iqtisodiy o'sish esa mamlakat iqtisodiyotining soniyalik mahsuloti va daromadlarining ko'payishi bilan ifodalanadi. Bu iqtisodiy faollikning o'sishi, investitsiyalar, ishlanmalar va ishlab chiqarishning ko'payishini anglatadi.

3-Rasm tavsiyasi: Ijtimoiy barqarorlik va GDP o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik diagrammasi.

IV- Daromadlar teng taqsimoti va iste'mol.

Daromadlar teng taqsimlanishi iqtisodiy faollikni oshiradi. O'rta qatlamning kuchayishi iste'molni rag'batlantiradi, bu esa ichki bozorni kengaytiradi va ishlab chiqarish hajmini oshiradi. Kambag'allikni kamaytirish iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Daromadlar teng taqsimoti – jamiyatdagi barcha a'zolar o'rtasida moddiy boyliklarning teng yoki adolatli taqsimlanishi bo'lib, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Iste'mol esa uy xo'jaliklari tomonidan ehtiyojlarni qondirish uchun tovar va xizmatlarga sarflangan

pullarning umumiy miqdoridir. Bular orqali aholi turmush darajasi va iqtisodiy o'sish belgilanadi.

Daromadlar teng taqsimoti:

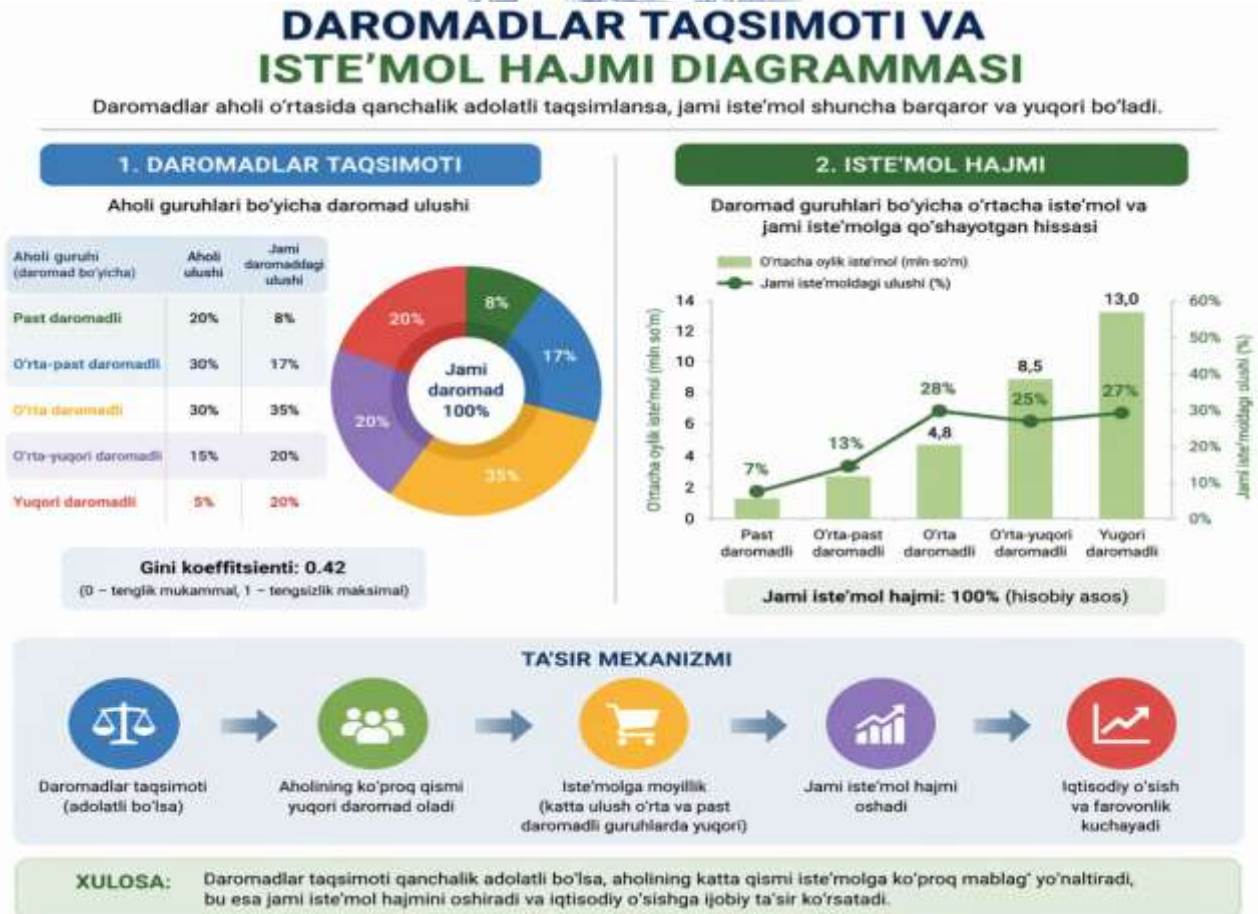
- **Asosiy g'oya:** Aholi qatlamlari o'rtasida daromadlar farqi kam bo'lishi, boy va kambag'al o'rtasidagi tafovutning pasayishi.
- **Ahamiyati:** Jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy noroziliklarni oldini olish.
- **O'lchov birligi:** Daromadlar tengsizligi odatda **Jini (Gini) koeffitsiyenti** orqali o'lchanadi.

Iste'mol:

- Shaxslar yoki oilalar tomonidan yakuniy mahsulot hamda xizmatlarni xarid qilishga sarflangan xarajatlar.
- **Turlari:** Induksiyalangan (daromadga bog'liq) va avtonom (daromadga bog'liq bo'lmagan) iste'mol.
- **Iqtisodiy roli:** Iste'mol darajasi yuqori bo'lsa, ishlab chiqarish va iqtisodiy o'sish ham yuqori bo'ladi.

Daromadlar tengsizligi yuqori bo'lgan jamiyatlarda past daromadli qatlamlarning iste'mol imkoniyatlari cheklanadi, bu esa umumiy iqtisodiy rivojlanishni sekinlashtirishi mumkin.

4-Rasm tavsiyasi: Daromadlar taqsimoti va iste'mol hajmi diagrammasi.

V. Adolat va innovatsiyalar;

Adolatli va teng jamiyatlarda innovatsiyalar tezroq rivojlanadi. Chunki har bir fuqaro o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga motivatsiya oladi. Innovatsion iqtisodiyot esa yuqori darajadagi iqtisodiy o'sish bilan tavsiflanadi.

Adolat-huquqiy, axloqiy va ijtimoiy tushuncha bo'lib, tenglik, haqiqat va inson huquqlarini ta'minlash, jamiyatda haqqoniylik tamoyillariga asoslanishni anglatadi.

Innovatsiyalar esa, iqtisodiyot va texnologiyaga kiritilgan yangiliklar, takomillashtirilgan mahsulotlar yoki jarayonlar bo'lib, ular samaradorlikni oshirish va taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qiladi.

Adolatning asosiy jihatlari:

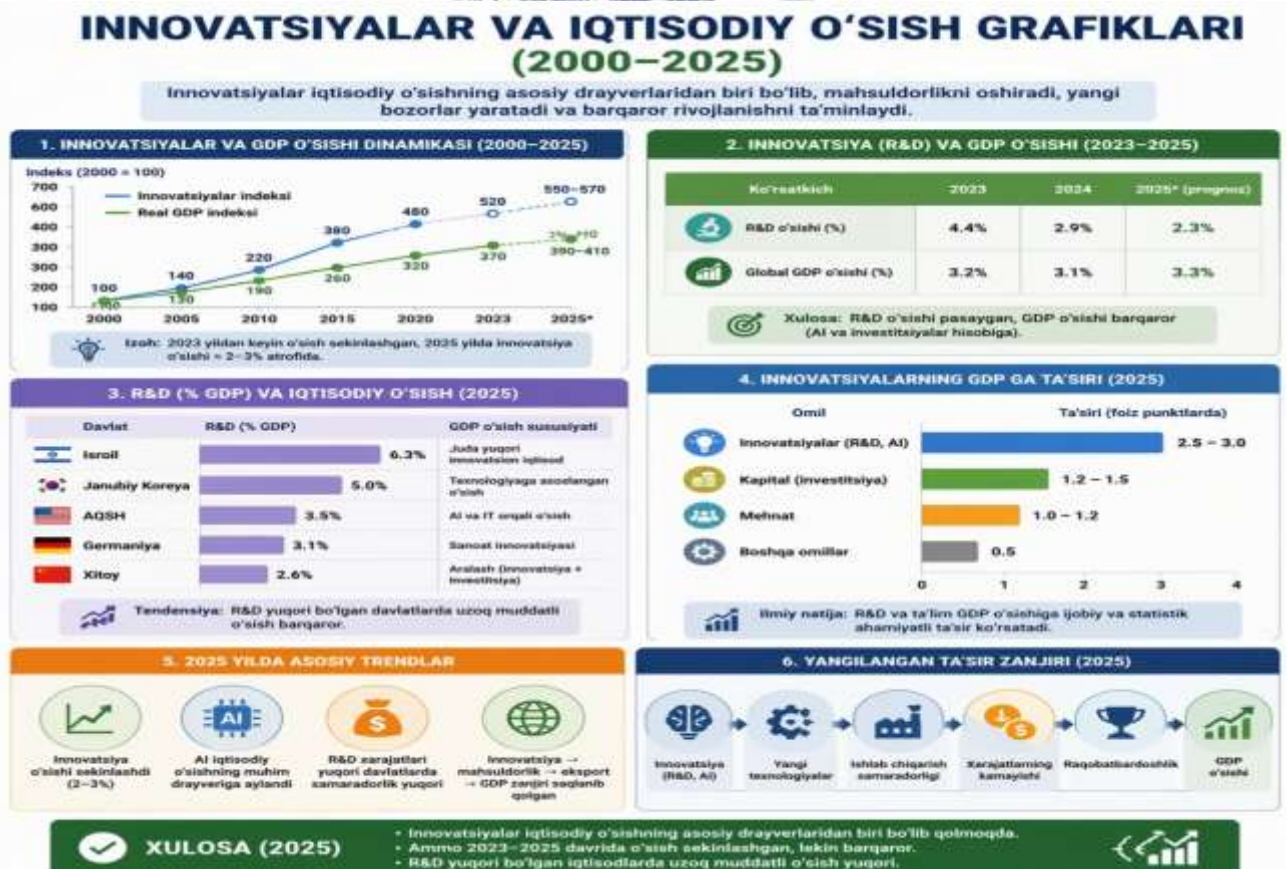
- **Ijtimoiy-huquqiy asos:** Qonun ustuvorligi va inson huquqlarini ta'minlash.
- **Axloqiy qadriyat:** Jamiyatda tenglik va haqqoniylik.
- **Falsafiy kategoriya:** Ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi tenglik.

Innovatsiyalarning turlari va ahamiyati:

- **Texnik va texnologik:** Yangi mahsulotlar yaratish.
- **Tashkiliy:** Biznesni boshqarish usullarini yangilash.
- **Ijtimoiy:** Jamiyat hayotini yaxshilashga qaratilgan yangi g'oyalar.

Adolat jamiyat barqarorligini ta'minlasa, innovatsiyalar uning rivojlanishi va iqtisodiy o'sishini tezlashtiradi.

5-Rasm tavsiyasi: Innovatsiyalar va iqtisodiy o'sish grafiklari.

VI. Siyosiy va iqtisodiy chora-tadbirlar;

Ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun davlat siyosati muhim. Progressiv soliq, ta'lim va sog'liqni saqlashga investitsiyalar, kambag'allikni kamaytirish dasturlari iqtisodiy o'sishga sezilarli hissa qo'shadi

Siyosiy va iqtisodiy chora-tadbirlar – bu davlat tomonidan mamlakat barqarorligi, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va xalq farovonligini oshirish maqsadida amalga oshiriladigan tizimli harakatlar va islohotlar majmuidir. Ular boshqaruvni takomillashtirish, qonunchilikni mustahkamlash, bozor munosabatlarini tartibga solish, soliq va pul-kredit siyosatini yuritishni o'z ichiga oladi.

6-Rasm: Siyosiy va iqtisodiy chora-tadbirlar.

Siyosiy chora-tadbirlar:

- **Davlat boshqaruvini isloh qilish:** Ma'muriy islohotlar, davlat organlari faoliyati samaradorligini oshirish.
- **Huquqiy asoslarni mustahkamlash:** Qonun hujjatlarini takomillashtirish, inson huquqlari va matbuot erkinligini ta'minlash.
- **Tashqi siyosat:** Xalqaro munosabatlarni rivojlantirish, tashqi iqtisodiy aloqalar geografiyasini kengaytirish.

Xavfsizlik va barqarorlik: Huquq-tartibotni ta'minlash, korrupsiyaga qarshi kurashish.

Iqtisodiy chora-tadbirlar:

- **Fiskal (byudjet) siyosati:** Soliq stavkalarini o'zgartirish, davlat xarajatlarini boshqarish, inqirozga qarshi jamg'armalar tashkil etish.
- **Pul-kredit siyosati:** Markaziy bank orqali pul massasini, foiz stavkalarini va inflyatsiyani tartibga solish.
- **Tarkibiy islohotlar:** Xususiylashtirish, sanoatni diversifikatsiya qilish, raqobatni rivojlantirish.
- **Investitsiya va tashqi savdo:** Qulay investitsion muhit yaratish, eksportni qo'llab-quvvatlash, bojxona tariflarini tartibga solish.

Bu chora-tadbirlar o'zaro bog'liq bo'lib, iqtisodiy o'sishni ta'minlash, inflyatsiyani jilovlash va aholi bandligini oshirish kabi umumiy maqsadlarga xizmat qiladi.

7-Rasm: Siyosiy va iqtisodiy chora-tadbirlar va maqsad.

XULOSA.

Ijtimoiy tenglik va adolat iqtisodiy o'sish uchun asosiy omil hisoblanadi. Ularni ta'minlash orqali barqaror va inklyuziv iqtisodiyotga erishish mumkin. Daromadlar taqsimoti, inson kapitali va ijtimoiy barqarorlikni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning barqarorligini kafolatlaydi. **Inklyuziv biznes modeli** (ingl. inclusive business model) — bu barcha ishtirokchilar uchun o'zaro manfaatli rivojlanishni ta'minlovchi, qo'shimcha qiymat zanjirining barcha bosqichlarida iste'molchi, xaridor, ishchi, ishlab chiqaruvchi va tadbirkor

sifatida kam ta'minlangan qatlamlarni (piramida asosini) o'z ichiga olgan iqtisodiy jihatdan foydali biznes sxemasi hisoblanadi.

Ijtimoiy tenglik va adolat iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi barqaror omillar bo'lib, aholi daromadlari teng taqsimlanishi ta'lim, sog'liqni saqlash va samarali mehnat bozoriga investitsiyalarni oshiradi. Adolatli jamiyatda inson kapitali rivojlanadi, kambag'allik qisqaradi va iqtisodiy faollik barqarorlashadi, bu esa uzoq muddatli o'sishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy o'sishga turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Ular orasida investitsiyalar, ta'lim darajasi, texnologiyalar taraqqiyoti, ishchi kuchining samaradorligi va ijtimoiy barqarorlik muhim o'rin tutadi. Uchrashgan muvozanatli va barqaror iqtisodiy muhit, adolat va tenglik ta'minlanganda, iqtisodiy o'sish ancha samarali va uzoq muddatli bo'ladi. Ijtimoiy omillar, jumladan ta'lim va sog'liqni saqlash, potensial inson kapitalini oshiradi va shu bilan mamlakatning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli, jamiyatda barcha qatlamlar uchun teng imkoniyatlar yaratish, innovatsiyalar va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashni takomillashtirish ustuvor vazifa sanaladi.

Takliflar

1. Mehnat bozorida barqarorlikni ta'minlash uchun uzluksiz ta'lim va malaka oshirish dasturlarini yangilash. Ishchi kuchining yangi kasb va texnologiyalarga moslashishini rag'batlantirish, umumiy raqamlashtirilgan ta'lim platformalarini ishlab chiqish.

2. Investitsiya muhitini yaxshilash. Iqtisodiyotga ichki va tashqi investitsiyalarni jalb qilish uchun huquqiy va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash zarur.

3. Ijtimoiy adolat va tenglikni mustahkamlash: Qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy himoyani kuchaytirish orqali iqtisodiy o'sishda barqarorlikni ta'minlash maqsadga muvofiq.

4. Innovatsiyalar va texnologiyalarga investitsiyalar kiritish: Raqobatbardoshlikni oshirish va mahsulot sifati hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun ilg'or texnologiyalarni joriy etish zarur.

5. Sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish: Inson potensialini maksimal darajada rivojlantirish uchun sog'lom ishchi kuchini ta'minlash muhimdir.

6. Yashil energetika va barqaror rivojlanish: Atrof-muhitga yumshoq ta'sir ko'rsatadigan energiya manbalariga investitsiyalar kiritish hamda ekologik toza texnologiyalarni keng joriy etish iqtisodiy o'sishni ekologik jihatdan ham barqaror qilishga yordam beradi.

7. Ijtimoiy tadbirkorlik va innovatsion startaplarni qo'llab-quvvatlash. Yosh va tashabbuskorlar uchun samarali muhit yaratish, ularning innovatsion g'oyalari asosida yangi ish o'rinlari va mahsulotlar chiqarilishi iqtisodiy o'sishni tizimli rivojlantirishi mumkin.

8. Mahallalariga va mintaqalariga qarab iqtisodiy rivojlanishni muvofiqlashtirish: Internet va raqamli platforma orqali mahalliy imkoniyatlarni oshirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, shuningdek yangi ish o'rinlarini yaratish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sen, A. (2020). Iqtisodiy o‘shish va ijtimoiy tenglik. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Karimov, B. (2018). Daromad taqsimoti va barqaror rivojlanish. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2021). Economic Development. Pearson.
4. Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. American Economic Review, 45(1), 1-28.
5. World Bank. (2022). World Development Report 2022: Social Protection and Economic Growth. Washington, DC: World Bank.
6. UNDP. (2021). Human Development Report 2021/2022. United Nations Development Programme.
7. O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi. (2023). Iqtisodiy ko‘rsatkichlar yilligi. Toshkent.
8. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2015). Economic Development. 12th Edition. Pearson Education. (Iqtisodiy rivojlanish va uning turli omillari, jamiyatdagi ahamiyati).
9. World Bank (2020). World Development Report: Trading for Development in the Age of Globalization. Washington, DC: The World Bank. (Hozirgi global iqtisodiyotdagi o‘shish omillari va jamiyatga ta’siri).
10. Usmonov, A. (2018). Iqtisodiy o‘shish va barqaror rivojlanish. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti. (Milliy iqtisodiyotda o‘shish omili va jamiyatning turli qatlamlariga ta’siri)